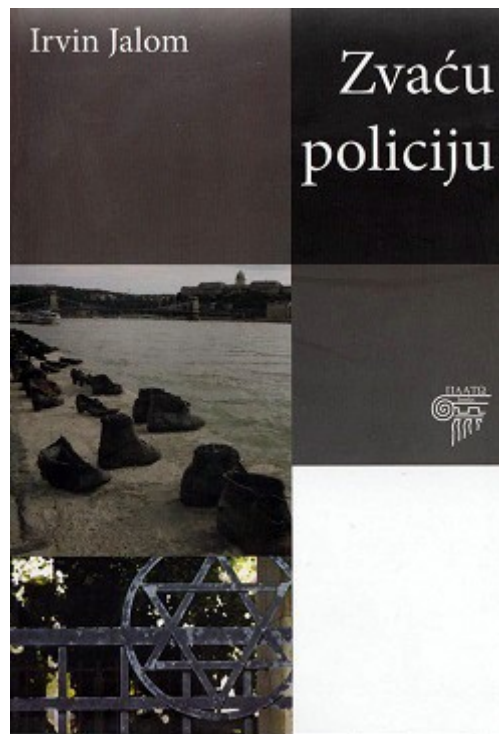

IRVIN JALOM

ZVAĆU POLICIJU

bojana888

Kako se bližio kraj oproštajnog banketa na pedesetom jubilarnom okupljanju naše generacije diplomaca Medicinskog fakulteta, Bob Berger, stari prijatelj, jedini koji mi je preostao iz vremena studija, dao mi je znak da želi da razgovaramo. Iako smo izabrali različita profesionalna usmerenja, on hirurgiju srca a ja lečenje srca razgovorom, uspostavili smo čvrstu vezu za koju smo obojica znali da će trajati dok smo živi. Kada me je uhvatio za ruku i povukao u stranu, bilo mi je jasno da je u pitanju nešto ozbiljno. Bob me je retko dodirivao. Mi psihijatri primećujemo takve stvari. Nagnuo se ka mom uhu i šapnuo, „Nešto gadno se dešava... Prošlost provaljuje, i moja dva života, noćni i dnevni, sad se sjedinjuju. Moram da razgovaram s tobom.”

Razumeo sam na šta aludira. Još od detinjstva, provedenog u Mađarskoj za vreme holokausta, Bob je živeo dva života: dnevni život predusretljivog, posvećenog i neumornog kardiohirurga, i noćni - kad su fragmenti užasnih sećanja tumarali njegovim snovima. Znao sam sve o onom dnevnom, ali u našem pedeset godina dugom prijateljstvu, o svom noćnom životu nije mi otkrio ništa. I nikada ga nisam čuo da eksplicitno traži pomoć: Bob je bio suzdržan, neprobojan, zagonetan. Ovaj koji mi je šaputao na uho bio je neki drugi Bob. Klimnuo sam glavom - da, da. Bio sam zabrinut. I radoznao.

Način na koji smo postali prijatelji na Medicinskom fakultetu bio je neobičan. Berger se vodio pod „B” a Jalom¹ pod „Y”, i već to je bilo dovoljno da nas drži daleko. Studenti medicine obično su birali društvo u svom delu abecede: timovi za seciranje leševa i laboratoriju, kao i za kliničku praksu određivani su po abecednom redu i ja sam se muvao naokolo uglavnom sa onima na slova od S do Z - Siderius, Seling, Verner, Vong i Zukerman.

Možda je razlog tome bila Bobova neobična pojava. Od samog početka su me privukle njegove blistavoplave oči. Nikada nisam sreo tako tragičan, odsutan pogled, koji je prizivao, koketirao s mojim pogledom ali se s njim zapravo nikada nije sasvim susreo. Njegovo lice, takođe neobično, bilo je svo kubističko, puno oštrih uglova: šiljat nos, zašiljena brada, čak i uši. I blede, sa vidnim tragovima žileta. Nedovoljno sunca, mislio sam. Nedovoljno šargarepe. Nedovoljno vežbanja.

---

1 Izvorno, Yalom.

Odeća mu je bila izgužvana i neopisivo braon-siva (nikada na njemu nisam video neku svetlu boju). A ipak me je zaintrigirao. Kasnije sam čuo žene da govore kako je neodoljivo neprivlačan. Neodoljivo mi se čini malo prejako - možda zavodljivo neprivlačan. U svakom slučaju, mene je fascinirao: u svojoj provincijalnoj vašingtonskoj srednjoj školi i na koledžu nikada nisam sreo nekoga ni izdaleka sličnog njemu.

Naš prvi susret? Dobro ga se sećam. Učio sam u fakultetskoj biblioteci, gde je i on provodio vreme radeći bibliografska istraživanja za udžbenik iz patologije profesora Robinsa (udžbenik koji će imati svetlu budućnost, i koji su koristile i još uvek koriste generacije lekara širom sveta). Jedne večeri, došetao je do mog stola i saopštio mi da sam dovoljno učio za sutrašnji ispit iz nefrologije.

„Da li želiš da zaradiš neku kintu?” upitao me je. „Robins mi je zadao previše posla i potrebna mi je pomoć.”

Skočio sam na tu ponudu. Osim nešto malo novca za džeparac koji sam zarađivao prodajući svoju krv i spermu - tada uobičajeni izvor brzog keša za studente medicine - u potpunosti sam zavisio od prihoda koje je donosila bakalnica mojih roditelja.

„Zašto ja?” upitao sam.

„Posmatrao sam te.”

„I?”

„Možda imaš potencijala.”

Uskoro smo provodili tri ili četiri večeri nedeljno jedan uz drugoga u Medicinskoj biblioteci Bostonskog univerziteta radeći za dr Robinsa, odnosno u

mom stanu ćaskajući ili ućeći. Uglavnom sam ja bio taj koji je ućio.

- Bobu to kao da nije bilo potrebno. On je, naime, bio preokupiran pasijansom i igrao ga je satima, tvrdeći katkad da se priprema za šampionat Nove Engleske, katkad ćak za Svetsko prvenstvo.

Ubrzo sam doznao da je bio ratni izbeglica, da je preživio holokaust i u sedamnaestoj godini, kao DP² (raseljeno lice), sam našao svoj put do Bostona.

Pomislio sam na sebe kao sedamnaestogodišnjaka - okružen prijateljima, u okrilju porodice, preokupiran širokim kravatama, svojim trapavim plesom i politikama bratstava. Osetio sam se naivno, tupavo, mlitavo. „Kako si to uspeo, Bobe. Ko ti je pomogao? Da li si govorio engleski?”

„Ni reći. Sa nećim što je bilo ekvivalent završenom osmom razredu upisao sam se u Klasićnu gimnaziju u Bostonu i godinu dana kasnije bio bruoć na Harvardu, a zatim i na Medicinskom fakultetu.”

„Kako? Siguran sam da bih ja, da sam konkurisao na Harvard, bio odbijen. I gde si živio? S kim? Sa starateljima? Rođacima?”

„Previše pitanja. Sve sam uradio sam - to je odgovor.”

Na diplomskoj ceremoniji, sećam se, oko mene su bili majka, otac i moja žena s našom bebom, kad sam negde sa strane primetio Boba kako stoji sasvim sam, blago se njiše na petama i ćvrsto steže svoju diplomu. Nakon studija i okonćanog stažiranja, opredelio se prvo za opštu hirurgiju, a potom za grudnu i kardio hirurgiju. Ćim je završio specijalizaciju, odmah narednog dana, ponuđeno mu je mesto šefa Kardiohirurgije u Bostonskoj univerzitetškoj bolnici a pet godina kasnije već je bio profesor hirurgije i dekan Kardiorakalne hirurgije na Bostonskom univerzitetu. Furiozno je objavljivao tekstove,

---

2 Displaced person.

neumorno podučavao i operisao. Bio je prvi kome je uspelo da ugradi delimično veštačko srce a da pacijent dugo poživi. I sve to potpuno sam na svetu - svi njegovi su stradali u holokaustu.

Ali o svojoj prošlosti nije hteo da govori. I mada sam ga ja znatiželjno zapitkivao, jer nikada do tada nisam sreo nekoga ko je iz prve ruke iskusio užase logora, odbijao je te nasrtaje praveći viceve na račun mog voajerizma.

„Možda ću ti”, dražio me je, „ako budeš dobar i ispričati nešto.”

Ja sam godinama bio dobar pre nego što je on pristao da odgovara na pitanja o ratu. Kad smo zašli u svoje šezdesete, primetio sam promenu. Prvo, izgledao je otvoreniji i spremniji za razgovor, a onda, kako su godine prolazile, gotovo da je žudeo za tim da mi priča o užasima iz prošlosti.

A ja, da li sam bio spreman da slušam? Da li sam ikada bio spreman da čujem? Tek nakon što sam završio specijalizaciju iz psihijatrije i vlastitu analizu, i ovladao izvesnim finesama interpersonalne komunikacije, dokučio sam nešto što je bilo vrlo važno u mom odnosu sa Bobom. Nije bila u pitanju *samo* činjenica da je Bob ćutao o svojoj prošlosti: radilo se i o tome da ja nisam želeo da znam. On i ja bili smo saučesnici u njegovom dugom ćutanju.

Sećam se da sam kao tinejdžer bio paralisani, užasnut, zgrožen posleratnim filmskim žurnalima u kojima je prikazivano oslobađanje logora. Hteo sam to da gledam, osećao sam da treba da gledam. Radilo se o mom narodu - *morao* sam da gledam. Ali svaki put bio bih uzdrman do temelja i, čak ni sada, nisam u stanju da zaustavim nadiranje tih surovih prizora - bodljikava žica, peći iz kojih kulja dim, nekoliko preživelih skeletnih figura u prugastim ritama. Imao sam sreće: mogao sam i ja biti jedan od tih skeleta da moji roditelji nisu emigrirali pre nego što su nacisti došli na vlast. A najgore od svega bile su slike buldožera koji pred sobom valjaju ogromna brda tela. Neka od tih tela

pripadala su mojoj porodici: očeva sestra je ubijena u Poljskoj, kao i žena i troje dece mog ujaka Ejba. On je došao u SAD 1937, s namerom da kasnije dovede i svoju porodicu, ali za to više nije bilo vremena.

Ovi prizori su u meni budili takav užas i izazivali tako žestoke fantazije da nisam mogao da ih podnesem. Kad bi noću iskršli u mom umu, to je značilo kraj spavanja. I bili su neizbrisivi: nikada nisu bleđeli. Mnogo pre nego što sam sreo Boba, odlučio sam da u portfolio svog uma više ne unosim takve slike i počeo da izbegavam filmove i tekstove sa opisima holokausta. S vremena na vreme, pokušavao sam da se sa istorijom suočim na zreliji način, ali mi to nije polazilo za rukom. Prisiljavao sam se da odem u bioskop i gledam filmove kao što su „Šindlerova lista” i „Sofijin izbor”, no nisam uspevaio da izdržim duže od trideset do četrdeset minuta, i svaki put sam izlazio ponovo rešen da ubuduće izbegavam toliki bol.

Nekoliko događaja o kojima mi je Bob govorio bili su zastrašujući. Urezana u moje sećanje ostala je priča o njegovom bliskom prijatelju Miklošu, koju mi je ispričao pre dvadeset godina. Kada mu je bilo četrnaest i dok je u Budimpešti živeo izdajući se za hrišćanina i radeći za pokret otpora, Bob je naleteo na Mikloša koga nije video mesecima pre toga. Bio je šokiran izgledom svog prijatelja: unezveren, čupav, kao da je upravo pobegao iz geta ili iskočio iz voza na putu za Aušvic. S upozorenjem da će ga nacisti sigurno ubrzo pokupiti, Bob ga je nagovarao da se privremeno smesti kod njega, uzme novu odeću i lažna dokumenta s hrišćanskim identitetom. Mikloš je sve to odbio rekavši da prvo mora da ode negde i da će se za dva sata vratiti na to isto mesto. Bob ga je ponovo upozorio na opasnost i ubeđivao da odmah pođe s njim, međutim, Mikloš je ostao pri tome da se mora sastati s nekim zbog neodložnog posla.

A onda, neposredno pred njihov ponovni susret, oglasile su se sirene za vazdušni napad i ljudi su nestali s ulica. Devedeset minuta kasnije, čim se

oglasila sirena za kraj napada, Bob je požurio na mesto sastanka, ali se Mikloš više nije pojavio.

O njegovoj sudbini saznao je tek posle rata od svog starog gimnazijskog profesora Karolja Karpatija, Jevrejina izuzetog od primene antijevrejskih zakona zahvaljujući tome što je kao rvač osvojio za Mađarsku zlatnu medalju na Olimpijadi u Berlinu. Kad se oglasila sirena za kraj napada, Karpatijeva žena je napuštajući sklonište ugledala grupu nacista kako uvlače nekog mladića u hodnik zgrade u kojoj se nalazio njen stan. Prepoznala je Mikloša i izdaleka gledala šta se događa. Svukli su mu pantalone i, videvši da je obrezan, pucali mu u stomak nekoliko puta. Mikloš je teško krvario, ali je bio pri svesti i molio za vodu. Gospođa Karpati je pokušala da mu je doturi, ali su je nacisti oterali. Vrzerala se okolo još sat ili dva, sve dok nije iskrvario do smrti. Bob je okončao svoje kazivanje na karakterističan način: kriveći sebe što Mikloša nije naterao da smesta pođe s njim.

Ta priča me je godinama proganjala. Mnoge noći sam proveo ležeći budan, srce mi je bubnjalo, kao da se scena Mikloševog ubistva neprestano odvijala na ekranu moje uobrazilje.

I tako, nakon što su naši školski drugovi konačno napustili svečanu salu, sred horskog ponavljanja „vidimo se uskoro” i „toliko za sada” svih tih sedamdeset pet godina starih sedokosih smežuranih momaka, koji su duboko u sebi znali da se gotovo sigurno nikada više neće videti, mi smo u hotelskom baru pronašli miran kutak za razgovor. Naručili smo špricere i Bob je započeo svoju pripovest.

„Prošle nedelje sam bio u Karakasu na službenom putu.”

„Karakasu? Zašto? Ti si lud! I pored svih tih političkih previranja?”

„To i jeste poenta. Niko drugi iz naše grupe ne bi išao. Smatrali su da je suviše opasno.”

„A za tebe - sedamdesetpetogodišnjeg polubogalja sa tri stenta u srcu - jeste bezbedno?”

„Hoćeš li da čuješ priču ili opet da glumiš terapeuta pred svojim starim prijateljem?”

Bio je u pravu. Nas dvojica smo se stalno podbadali. Po tome je naše prijateljstvo bilo jedinstveno. Ni sa jednim drugim prijateljem nisam to radio. I siguran sam da je zadirkivanje bilo znak velike naklonosti - možda jedini put do bliskosti koji smo pronašli. Ožiljci iz njegovog detinjstva i mnogobrojni gubici rezultirali su time da nije bio u stanju da pokaže ranjivost ili da otvoreno izrazi privrženost.

Nesposoban da nađe počinak i sigurnost, uvek je radio zapanjujućim tempom, provodio najmanje sedamdeset do osamdeset sati nedeljno u operacionoj sali ili na odeljenju za intenzivnu negu. Iako je lepo zarađivao od dve ili tri operacije na otvorenom srcu dnevno, novac mu je malo značio: živeo je skromno i veći deo svojih prihoda donirao Izraelu ili dobrotvornim organizacijama povezanim sa holokaustom. U skladu s našim odnosom, ja sam mu neprekidno zvocao zbog toga što previše radi. Jednom sam ga uporedio s balerinom u crvenim cipelicama koja nije u stanju da prestane da igra.³ Na to je spremno odgovorio da stvari stoje upravo suprotno: balerina izgara u plesu do smrti, a on igra da bi ostao živ.

U njegovom izuzetno plodnom umu neprekidno su se rađale nove ideje i bio je čuven po stalnom usavršavanju hirurških procedura koje su spasavale živote beznadežno bolesnih ljudi. Kada se penzionisao i napustio aktivnu

---

³ Aluzija na Andersenovu bajku „Crvene cipelice” koja je poslužila kao inspiracija za više filmova, pozorišnih komada i rok albuma (prim. prev.).

hirurgiju, pao je u dugotrajnu i duboku depresiju ali ju je prevazišao na neverovatan način. Postao je ekspert za holokaust i uključio se u oštru polemiku o tome da li moderna medicina treba da se služi otkrićima nacističkih medicinskih istraživanja sprovedenih u koncentracionim logorima. Na kraju je Bobov epski tekst u *The New England Journal of Medicine* zaključio debatu, dokazavši da su nacistička istraživanja mahom bila prevara. Akcija i njen učinak brzo su okončali tu depresiju.

Neprestano je proizvodio ideje, dovoljne za desetine naučnika, u vezi sa različitim tretmanima, novim hirurškim instrumentima ili procedurama. Najsvežija je doprinela razvoju novih metoda za bezbedniji, nehirurški tretman uznapređovalog emfizema. Bio je jedan od osnivača društva za razvoj tog pristupa i, putujući po celom svetu, držao predavanja kako bi ga predstavio lekarima.

Znao sam da nije mogao da prestane da igra. Kao što ni ja nisam mogao da prestanem da mu dajem beskorisne savete da uspori, da uživa u životu, odvoji vreme da se javi svojim prijateljima. Bio je tako kompulzivno zauzet i opsednut poslom da je jednom prilikom i sam završio u bolnici na ispitivanju i kateterizaciji srca zbog ozbiljnog anginoznog napada, ne rekavši o tome ni reči svojoj porodici ili prijateljima. Nikada nisam prekinuo da ga opominjem da bude otvoreniji, da nauči kako da se požali, da se obrati za pomoć. I on nikada nije prekinuo da ignoriše moj savet.

Ali večeras, na našoj pedesetoj godišnjici, nešto se promenilo. Prvi put mi je zatražio pomoć i ja sam bio rešen da mu je pružim.

„Bobe, reci mi šta se tačno dogodilo u Karakasu.”

„Završavao sam svoje trodnevno putovanje. Bio je to uspeh: doktore iz Venecuele impresionirano je naš novi sistem za lečenje emfizema i bili su

spremni da krenu u klinička ispitivanja u Univerzitetškoj bolnici. Zbog velikog rizika od razbojništva ili kidnapovanja, moji domaćini-lekari nisu me napuštali tokom čitavog puta. Na oproštajnoj večeri rekao sam im da nema potrebe da me prate na aerodrom: let je bio rano ujutru i hotel bi mi svakako obezbedio prevoz. Oni su insistirali, ali ja sam ostao pri svome i naručio hotelsku limuzinu. To mi je delovalo bezbedno.”

„Bezbedno? Bezbedno? Sa svim onim što se trenutno događa u Venecueli?” Uzbunila me je njegova procena i počeo sam da protestujem, ali je on upro prst u mene i rekao:

„Ponovo to radiš - za džangrizanje mi ne treba psihijatar: mogu da ga dobijem bilo gde.”

„To je refleks, Bobe, ja tu ne mogu ništa. Izluđuje me kad čujem kakvoj si se opasnosti izložio.”

„Irv, da li se sećaš šta se dogodilo kad smo juče posle ručka odšetali do kola?”

„Pa, sećam se našeg ručka. Kakve veze ima šetnja do kola s ovim?”

„Seti se, zašli smo iza ugla i krenuli prema njima niz sporednu ulicu.”

„Tačno. Tačno. Napravio sam šalu na račun toga što hodaš sredinom puta i pitao da li su u Budimpešti postojali trotoari.”

„I bilo je još nešto.”

„Još nešto? Šta još? A da, kasnije sam napravio primedbu da na kolovozu čovek može da se oseća sigurnije nego na trotoaru jer pruža širi vidik.”

„Pa dobro, tog trenutka sam bio dovoljno fin da ti to ne kažem, ali uopšte

nisi bio u pravu: upravo suprotno - hodao sam tako jer je bilo *opasnije*. To je poenta - poenta koju nikada nisi razumeo u vezi sa mnom. Ja sam odrastao u opasnosti. Za nju sam programiran. Čak i najmanja opasnost me smiri. Nedavno sam ustanovio da mi je operaciona sala bila zamena za pogibeljni život u pokretu otpora. U operacionoj sali suočavao sam se s opasnošću i savladavao je rizičnim ali i spasonosnim zahvatima na srcu. To je oduvek bilo mesto gde sam se najbolje osećao. Kao u majčinom krilu.” Shvataš li? - pitao je izraz njegovog lica.

„Ja sam samo psihijatar zanatlija, čiji pacijenti hodaju sa svojim povredama⁴ i nisam navikao na ovako ekstreman poremećaj”, rekao sam.

„U stvari,” nastavio je Bob, ignorišući moj komentar, „godinama nisam uviđao koliko se razlikujem od drugih. Smatrao sam da je kardiohirurgija i to učešće u igri života i smrti nešto što je po prirodi stvari za svakoga vredno: da oni nezainteresovani za hirurgiju srca ili nesposobni da uđu u to područje propuštaju najveći životni izazov. Tek sam u poslednje vreme doveo u vezu svoju strast prema riziku i svoju prošlost. Pre nekih dvadeset pet godina, Bostonski univerzitet je doneo odluku da za mene ustanovi jednu subvencionisanu katedru i tim povodom štampao luksuzni pamflet na sjajnom papiru. Na omotu sam bio ja u operacionoj sali, okružen svim asistentima, hirurškim odelima i instrumentima, a gore natpis ’Spasti živote koji ne mogu biti spaseni’. Decenijama sam taj natpis smatrao samo nekim reklamnim trikom s Medison avenije, smišljenim da se prikupi još više novca, tek nedavno sam shvatio da me je onaj ko je skovao tu frazu poznavao bolje nego ja samoga sebe

---

4 Autor upotrebljava termin *walking wounded* koji se u prvoj pomoći i trijaži pacijenata u slučaju prirodnih i drugih katastrofa ili nesreća širih razmera koristi za povređene osobe relativno niskog prioriteta, svesne, pravilnog disanja i sposobne da hodaju. Isti termin primenjuje se i kod opisa funkcionalnih povreda mozga kod preživelih, koji izgledaju relativno dobro, budući da povrede nisu vidljive. Iako uz mnogo energije i iscrpljujuće koncentracije takve osobe uspevaju da obavljaju svoje redovne dnevne poslove, kognitivni umor je sastavni deo njihovog života, a posledice povreda se javljaju u zavisnosti od regije u mozgu koja je ozleđena. Pamćenje, pokretljivost, govor, mišljenje, ravnoteža i delikatnija motorika samo su neke od oblasti u kojima se mogu uočiti te posledice. (prim. prev.).

u to doba.”

„Izgubio sam nit priče. Vratimo se na Karakas. Šta se dogodilo kad je ujutru po tebe došla limuzina?”

„Osim što mi je vozač naplatio više nego što je trebalo, na putu do aerodroma nije se ništa dogodilo. Tražio sam da me odveze do glavnog ulaza u zgradu, a on je rekao da ću biti bliže prijavnom punktu ukoliko me ostavi kod sporednog. Kada sam prispeo na terminal, tabla s rasporedom letova bila je na nekih 100-200 stopa ispred mene i mogao sam da vidim kako putnike propuštaju kroz gejt. Samo što sam napravio nekoliko koraka, prišao mi je neki mladić obučen u pantalone kaki boje i belu majicu kratkih rukava, i na pristojnom engleskom zatražio da vidi moju avionsku kartu. Upitao sam ga ko je, i on reče da je policajac iz obezbeđenja. Zatražio sam da se legitimiše, na šta je iz džepa majice izvadio plastičnu karticu sa svojom slikom, ispisanu na španskom. Predao sam mu kartu. Pažljivo ju je proučavao, a onda me upitao imam li dovoljno gotovine da platim aerodromsku taksu. 'Koliko košta?' '60.000 bolivara (oko 20,00 američkih dolara)', rekao je.

Odgovorio sam, 'To je u redu.' Kada je zatražio da mu pokažem novčanik sa novcem, još jednom sam potvrdio da imam dovoljno za aerodromsku taksu. Tad je rekao da je moj let odložen, da treba s njim da se popnem stepenicama koje su bile tu ispred i da sačekam u drugoj čekaonici. Dodao je da će mi pomoći oko prtljaga i uzeo moju torbu. A onda mi je zatražio pasoš. Moj pasoš? U glavi mi se oglasio alarm. Taj pasoš je bio moj identitet, moja sigurnost, karta ka slobodi. Pre nego što sam dobio američko državljanstvo i pasoš, bio sam bez domovine, Jevrej-in-lutalica. Bez pasoša ne bih mogao da se vratim kući, u Boston; opet bih bio raseljeno lice.

Nešto tu ozbiljno nije bilo u redu, shvatio sam i prebacio se na

automatskog pilota. Zgrabivši mobilni telefon s kaiša, uputio sam mu oštar pogled, stavio prst na vrh antene koja je štrčala iz aparata i rekao, 'Ovo je predajnik direktno povezan s policijom. Vrati mi torbu ili ću pritisnuti dugme. Zvaću policiju.'

Oklevao je.

'Zovem policiju', rekao sam. A onda ponovio još glasnije, 'Zovem policiju!'

On se premišljao još nekoliko trenutaka i ja sam zgrabio svoju torbu iz njegove ruke i počeo da vičem - ne sećam se šta - a onda potrčao prema prostorijama obezbeđenja. Osvrnuvši se na trenutak, video sam ga kako i sam trči u suprotnom pravcu. Bez daha sam agentu obezbeđenja ispričao šta se upravo dogodilo. Odmah je pozvao policiju i, dok je spuštao telefonsku slušalicu, rekao je, 'Imate mnogo sreće jer ste mogli biti kidnapovani. Samo prošlog meseca imali smo šest slučajeva otmice na aerodromu, a šta se dogodilo sa nekim od žrtava nikad nismo saznali.'

Bob je duboko udahnuo, otpio dug gutljaj špricera i okrenuo se prema meni, „To je deo priče koji pripada Venecueli.”

„Kakva priča!”, rekao sam, „a ima i drugih delova?”

„Tek je počela. Neko vreme do mene nije u potpunosti dopiralo šta se zapravo dogodilo. Nisam bio u stanju sve to da pratim: bio sam omamljen, gotovo sluđen. Ali nisam znao zbog čega.”

„Pa, biti umalo kidnapovan je više nego dovoljno da sludi bilo koga.”

„Ne, rekao sam ti da je to samo početak. Slušaj dalje. Prošao sam pored obezbeđenja bez problema, i još uvek zbunjen stigao do gejta za svoj let i tamo

seo. Otvorio sam neki časopis, ali nisam uspevao da pročitam ni reč. Čekao sam otprilike sat vremena, sav uskomešan, a onda se, kao mesečar, ukrcao na let za Majami.

U Majamiju sam, zbog presedanja, proveo tri sata sedeći mirno u udobnoj fotelji, pijuckajući dijet-kolu. I dok sam tako dremao, nešto se dogodilo: ono o čemu nisam razmišljao gotovo šezdeset godina probijalo se u moje sećanje. U početku je bilo neuhvatljivo, ali sam ga onda čvrsto zgrabio pokušavajući da razaberem svaki detalj. Iznenada, jedan događaj koji se odigrao u Budimpešti pre šezdeset godina, kada je meni bilo petnaest, izbio je jasno na površinu. Bio sam preplavljen slikama i iznova proživljavao svaku pojedinost. Kada je, nekoliko sati kasnije, trebalo da se ukrcam na avion za Boston, osećao sam olakšanje i gotovo se oslobodio anksioznosti.”

„Reci mi šta si video. Sve mi ispričaj... Ništa nemoj da izostaviš.” Moj zahtev je bio čin ljubavi i prijateljstva. Osetio sam da bi Boba rasteretilo kada bi sa mnom podelio ovo iskustvo, ali sam i strepeo od onoga što bih mogao čuti. Znao sam, međutim, i da je nastupio trenutak da zakoračim sa svojim prijateljem u njegovu noćnu moru.

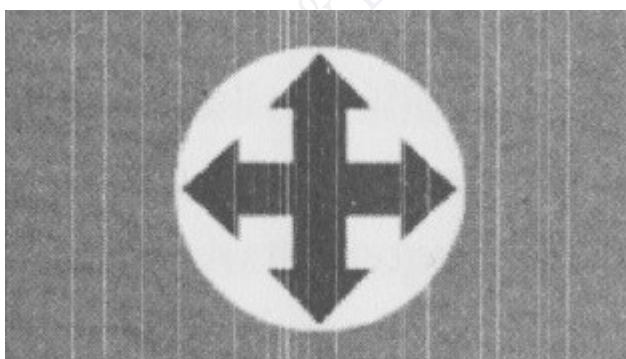
Ispio je svoj špricer u jednom gutljaju i zavalio se u barsku sofu. Zatvorivši oči, počeo je da priča...

„Bilo mi je petnaest godina. Pobegao sam iz kolone za deportaciju, koju su nacisti vodili iz geta na železničku stanicu i vratio se u Budimpeštu, gde sam živeo kao hrišćanin, sa lažnim dokumentima. Svi iz moje porodice bili su već uhapšeni i deportovani. Stanovao sam u iznajmljenoj sobi, sa prijateljem koji je u Mađarsku izbegao iz Čehoslovačke 1942. On je već neko vreme boravio tu sa lažnim dokumentima i znao je sve cake. Koristio je ime Paul, ne sećam se koje prezime, a njegovo pravo ime nikada nisam saznao. Postali smo veoma bliski.

Osim sećanja, sačuvaao sam i njegovu staru pogužvanu fotografiju koju uveličanu držim na stolu u svom kabinetu. Imao sam još jednog bliskog prijatelja, Mikloša, koga su njilaši ubili nekoliko meseci ranije...”

„Sećam se da si govorio o tom prijatelju Miklošu, koga su nacisti uhvatili i ubili. Ali nije mi poznata reč - njilaši?”

„Njilaši su bili mađarski nacisti.⁵ Varvari, milicija naoružanih zlikovaca koji su patrolirali ulicama, hvatali Jevreje, a onda ih ili ubijali na mestu ili odvodili u svoje kuće gde bi ih maltretirali i na kraju pobili. Bili su okrutniji prema Jevrejima nego Nemci ili mađarska policija. 'Njilaš' potiče od mađarske reči za strelu. Njihov simbol predstavljale su dve ukrštene strele, nalik svastici.

Paul i ja smo bili veoma bliski. Čim smo čuli za pobunu Jevreja protiv nacista u Slovačkoj, hteli smo da se pridružimo tamošnjem pokretu otpora. Kako ja nisam govorio slovački, on je smatrao da je najbolje da sam ode tamo i ispita situaciju. U slučaju da stvari stoje dobro, pronašao bi neki podzemni kanal i vratio se u Budimpeštu po mene. Ispratio sam ga na glavnu železničku stanicu, i dok je voz polako odlazio, bio sam uveren da ću ga za nekoliko nedelja

---

5 Partija strelastih krstova (mađ. *Nyilaskeresztes Párt - Hungarista Mozgalom*) bila je nacionalsocijalistička partija, predvođena Ferencem Salašijem, koja je kao vlada nacionalnog jedinstva upravljala Mađarskom od 15. oktobra 1944. do 28. marta 1945. U tom kratkom periodu, ubijeno je 10-15 hiljada ljudi (uglavnom Jevreja), a njih 80 hiljada, uključujući žene, decu i stare, deportovano u Aušvic. Posle rata, predvodnicima ove partije sudila je, kao ratnim zločincima, sovjetska vlast. (prim. prev.)

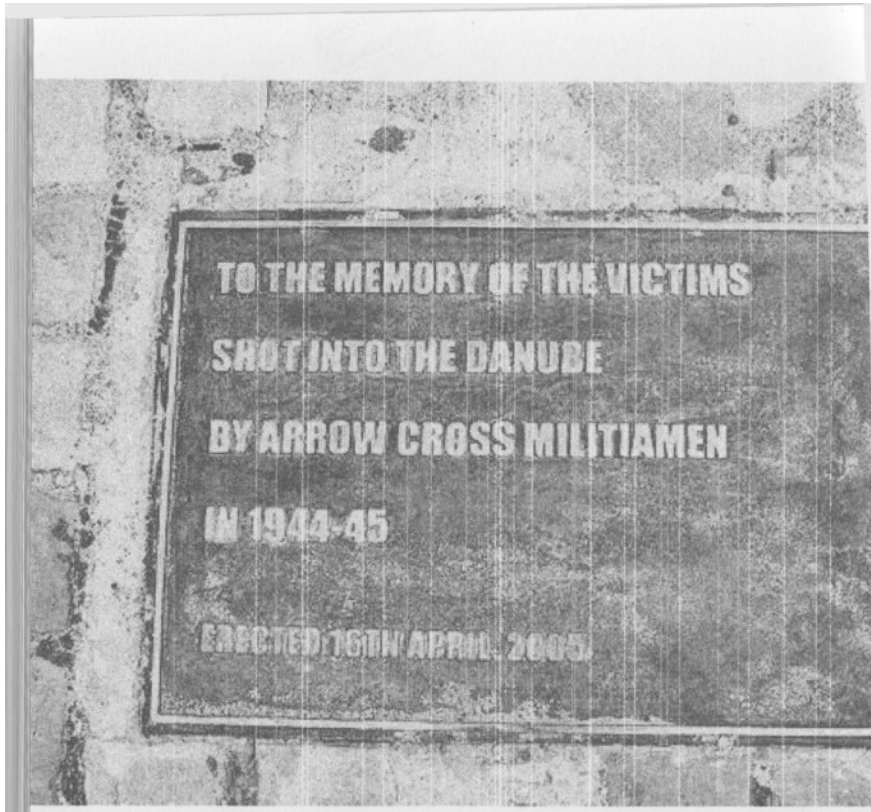
ponovo videti. Međutim, nikad mi se više nije javio. Raspitivao sam se o njemu posle rata, ali nisam našao nikakav trag. Siguran sam da su ga nacisti ubili.

Dobijao sam brojne zadatke od pokreta otpora i činio najviše što sam mogao kad god je trebalo. Zapravo, postao sam prilično dobar u falsifikovanju dokumenata za Jevreje koji su hteli da se provuku kao hrišćani. A za život sam zarađivao radeći kao kurir u jednoj maloj fabrici koja je proizvodila lekove za mađarsku vojsku.

Sad dolazimo do sećanja koje mi se vratilo prošle nedelje na aerodromskom terminalu u Majamiju. Bilo mi je petnaest godina, i jednog jutra, žureći na posao, video sam s druge strane ulice njilaša ubicu - nosio je vojničku kapu, opasač sa pištoljem u futroli i njilašku traku oko ruke, sa dve ukrštene crne strele - kako drži automatsku pušku uperenu u bespomoćni par Jevreja, koji su se vukli tri-četiri koraka ispred njega. Jevreji, verovatno u šezdesetim godinama, nosili su na levoj strani grudi obaveznu, desetak centimetara veliku žutu zvezdu. Taj stari čovek je očigledno bio tučen, po svoj prilici samo nekoliko minuta pre toga: lice mu je bilo toliko naduveno i unakaženo da su mu se oči jedva videle. I nos mu je bio otečen, modar i crven, iskrivljen u stranu i sav krvav. Pruge svetle crvene krvi vijugale su iz njegovih sedih zalizaka slivajući se niz čelo, a potom niz lice. Uši su mu bile velike, crvene i razderane. Žena je plakala idući pored njega. Video sam kako je okrenula glavu prema ubici ne bi li ga umilostivila, ali je on puščanom cevi odgurnuo njeno lice.

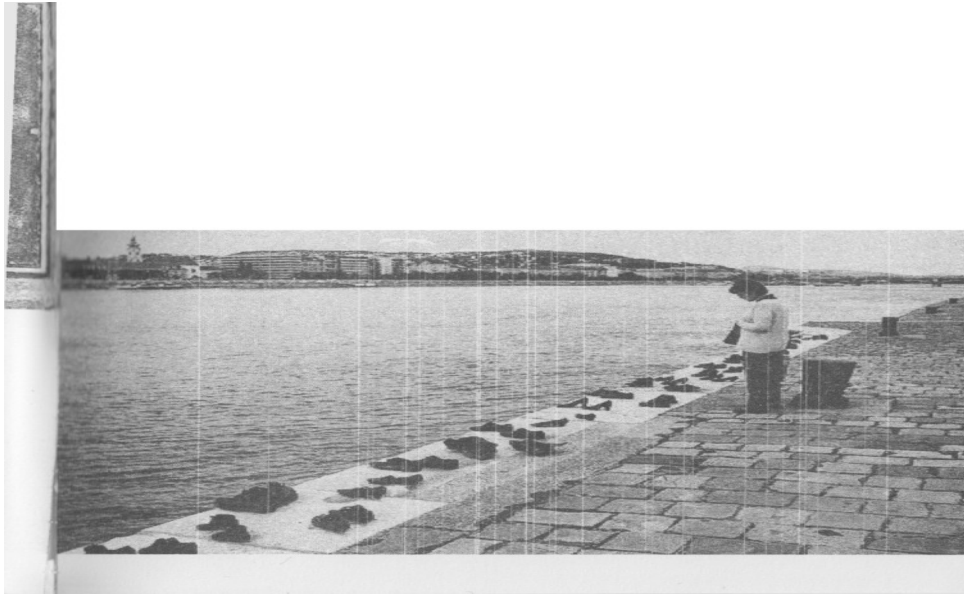
Imaj na umu da ovo nije bilo ništa neobično za to vreme. Znam da je teško zamisliti, ali takvi prizori su se širom grada viđali svakodnevno. Jevreji su često bili hvatani po ulicama i ponekad ubijani na mestu. Tela su ostajala na pločniku dan ili dva pre nego što ih pokupe. Nesumnjivo je i ovo dvoje bilo sprovedeno u kuću njilaša kako bi bili ispitivani, maltretirani i na kraju pogubljeni pucnjem u glavu, ili obešeni o klavirsku žicu zakačenu za kuku na

plafonu. Ili i ustreljeni i obešeni - što je njilašima bila omiljena zabava. Odvodili su grupe Jevreja na obalu Dunava da ih streljaju i potom bace u zaleđenu reku. Nekada bi vezali po tri Jevrejina, pucali samo u jednog, a onda ih sve gurnuli u vodu. Druga dvojica bi se udavila ili smrznula.”

Nehotično sam se stresao, sluteći da će ta slika tri vezana tela kako se sručuju u zaleđenu reku probiti put u moje snove te noći. No, nisam ništa rekao.

Bob je primetio moj drhtaj i skrenuo pogled. „Moraš se navići, Irv; teško je poverovati, ali prihvati to kao činjenicu. Čak i meni sad izgleda neverovatno da se ikada dogodilo, a opet govorim o nečemu što je bila svakodnevna pojava. Video sam nekoliko tih masovnih pogubljenja i znao da, čak i kada pucnji nisu bili fatalni, žrtve nisu imale načina da izbegnu smrt ako bi bile bačene u zaleđenu reku.

Na početku i na kraju kolone Jevreja koju bi vodili ulicama Budimpešte uvek su se nalazili njilaški stražari. Ponekad, posebno uveče dok je mračno, borci pokreta otpora (i sam sam to uradio nekoliko puta) pratili su ih i bacali granate na stražare u nadi da će ubiti njilašku kopilad. Naravno, bombe bi ubile i Jevreje, ali oni bi uskoro ionako bili mrtvi, a u zbrci koja bi nastala neko je povremeno uspevao i da pobegne. Takva sećanja na ono što sam radio u pokretu otpora nikad me ne napuštaju. Znam da si užasnut ovim što čuješ, ali kažem ti, za mene su to bila vrhunska životna iskustva.

Jedan od mojih zadataka u cionističkom pokretu otpora bio je da sledim Jevreje koje su njilaški zlikovci sprovodili ulicama i beležim adrese kuća u koje su ih odvodili. One su bile razbacane po celom gradu, a ako su izveštaji raznih uhoda poput mene ukazivali da je veliki broj Jevreja privođen u jednu određenu kuću, to mesto bismo povremeno napadali tokom noći. Jevrejska omladina iz pokreta otpora bi na motociklima projurila pored kuće, bacila na nju ručne granate i izrešetala je paljbom iz automatskog oružja.

Iako smo obično ciljali više spratove na kući, jer zatvorenici su bili u

podrumu, znali smo da će neki od njih biti ubijeni, mada nismo hteli o tome da mislimo - jevrejskim zatvorenici ionako nije bilo spasa. Mi smo samo pokušavali da ubijemo naciste. I istovremeno se nadali da će zbrka izazvana napadom omogućiti nekim zatočenicima da pobjegnu. Šire gledano, siguran sam da naši povremeni napadi nisu bili naročito delotvorni ali smo barem pokazali da postojimo, i njilaši su znali da ne mogu potpuno nekažnjeno da ubijaju Jevreje; hteli smo da budu svesni da su i sami u opasnosti.

Detalji tog događaja postepeno su mi dopirali u svest. Sećam se da sam zadržao pogled na prebijenom starom čoveku i njegovoj uplakanoj ženi. Mada sam zureći u njih zastao samo na trenutak, verovatno ne duže od tri-četiri sekunde, njilaš me je primetio i, sa druge strane strane ulice, okrenuo pušku ka meni zaurlavši, 'Ti - dolazi ovamo!'

Prišao sam, trudeći se da delujem opušteno. Život na ivici i suočavanje sa mogućom smrću bili su moja svakodnevnica i držali me u pripravnosti. Naravno da sam bio prestravljen, ali nisam smeo dozvoliti da me nadvlada strah: morao sam da se koncentrišem na to kako da nađem izlaz iz ove situacije. Tada nisi smeo da hodaš ulicom bez čitave hrpe legitimacija, i mada lažne, moje su bile dobro napravljene i delovale autentično. Upitao me je da li sam Jevrejin. Kazao sam ne i počeo, jedan za drugim, da vadim svoja dokumenta. Hteo je da zna gde živim i sa kim. Čim sam odgovorio da živim u iznajmljenoj sobi, kao da je postao sumnjičaviji i zapitao 'kako to?' Odgovorio sam da radim u fabrici za proizvodnju lekova za vojsku kako bih pomagao svoju sirotu majku i baku, koje kao udovice žive na selu. Rekao sam i da mi je otac bio mađarski vojnik ubijen na ruskom frontu, gde se borio protiv komunista. Ali ništa od ovoga nije ostavilo utisak na tu bitangu. Usledila je samo jedna odsečna reakcija: 'Izgledaš kao Jevrejin.' Po tom je uperio pušku u mene i zarežao, 'Idi kod ono dvoje Jevreja, i pokret!'"

Moja zebnja je rasla. Bob je video da odmahujem glavom i upitno podigao bradu.

„Sav taj užas, Bobe. Ja te pratim, slušam svaku reč, ali teško podnosim. Moj život je bio tako siguran, tako... spokojan, bez ikakve pretnje.”

„Moraš imati na umu da sam se ja s ovakvim situacijama svakodnevno suočavao. Dok sam koračao uz jevrejski par, znao sam da sam već u neprilici, ali bilo je tu još nešto: odjednom sam shvatio da u džepu imam stvari koje su mogle predstavljati istinsku opasnost - tri službena gumena pečata mađarske vlade. Ukrao sam ih prethodnog dana iz radnje koja ih je izrađivala i te večeri je trebalo sa drugarima iz pokreta otpora da pravim lažna dokumenta s hrišćanskim identitetom za Jevreje. Bilo je glupo, zaista glupo, nositi čitavog dana sa sobom nešto tako inkriminišuće, ali planirao sam da obavim zadatak iste večeri. Svi smo mi neprestano živeli na ivici.

Bio je to, dakle, veliki problem. Znao sam da će me pretresti i da, kada nađu te pečate, neću imati nikakve šanse. Baš nikakve. Optužiće me za špijuniranje ili pripadništvo pokretu otpora. Mučiće me da bi izvukli informacije o pokretu - lokaciji, imenima saradnika. Nakon mučenja, pucaće mi u glavu ili me obesiti. A plašio sam se i da ću se slomiti i progovoriti. *Morao* sam da se oslobodim tih pečata.

Na sreću, nosio sam sa sobom i neka si vama poslovna pisma, koja su mi u fabrici dali da pošaljem, adresirana na vojne štabove. Dok smo tako marširali, ugledao sam na drugoj strani ulice poštansko sanduče i shvatio da je to prilika koju ne smem da propustim. Naglo sam iz torbe potegao pisma upućena mađarskoj vojsci, pokazao ih njilašu i rekao da mi je šef naložio da ih obavezno pošaljem tog dana, jer sadrže uputstva za doziranje lekova poslatih na ruski front.

Kazao sam nacisti da moram da ubacim ta dva pisma u sanduče s druge strane ulice. On je spustio pušku, pažljivo ih ispitao, odobravajuće kimnuo glavom ali me i upozorio da ništa ne pokušavam. Dok sam prelazio ulicu, vešto sam izvukao pečate iz džepa (bogu hvala, imao sam samo onaj gumeni deo, ne i drvenu ručku) i stavio ih među pisma, otvorio poklopac sandučeta i sve zajedno ubacio u metalni kontejner. Osetio sam ogromno olakšanje: oslobodio sam se glavnog dokaza protiv sebe. Sada je trebalo još da se izvučem tako što ću ubediti tu zver da nisam Jevrejin. A uvek je postojala mogućnost da mi svuče pantalone ne bi li video da li sam obrezan. Kao što rekoh, izgubio bih svaku šansu da je našao pečate, ali znao sam i da mi odvođenje u njilašku kuću ne ostavlja ni pet posto šanse da preživim.”

Nisam mogao da ćutim. Bio sam uznemiren, srce mi je tuklo, morao sam da kažem nešto, bilo šta.

„Bobe, ne mogu ni da zamislim kako si to izveo - kako si sve ovo pregrmeo i učinio ono što si učinio u svom životu. Šta si osećao? Kad zamislim sebe u tvojoj situaciji, sa petnaest godina, da se nosim sa skoro sigurnom smrću... U stvari, ne mogu to ni da zamislim. U tinejdžerskim danima, najveća trauma mi je bila odlazak na doček Nove godine a da nemam devojku. Stvarno jadno! Nisam imao pojma da si se tako suočavao sa smrću... Čuj, ja mogu sada da se nosim s pomišlju na smrt; sedamdeset šesta mi je, dobro sam živeo, ostvario sam sva svoja očekivanja. Spreman sam. Ali *tada*, sa šesnaest... Sećam se da sam nekoliko puta razmišljao o smrti... Bilo je huuuu - kao da se na podu ispod mene otvaraju neka vrata... Previše užasno da bi se podnelo. Ne mislim da ima bilo kakve misterije oko izvora tvojih noćnih mora i snova. Ja doživljam užas samo slušajući o tvom životu u mladosti, i tvoje iskustvo će mi, verovatno, noćas doći u san.”

Bob me je potapšao po ramenu. *Zamislite, on je mene morao da hrabri.*

„Navikneš se. Ne zaboravi, to je bio tek jedan bliski dodir sa smrću. Jedan od mnogih. Čovek se može navići, verujem, čak i na poražavajuću izvesnost da će umreti. I zapamti, isto tako, ja sam bio suviše zaokupljen opstankom da bih pomišljao na smrt. Pukim opstankom. Da sam sebi dopustio da osećam - čak i u narednih dvadeset godina, to bi bilo previše za mene. Spreman si da saslušáš ostatak?”

Nastojao sam da prikrijem ustreptalost i s odobravanjem klimnuo glavom, „Naravno”. Sada, kada me je Bob počastvovao svojim tajnama bio sam rešen da ga više ne prekidam.

„Nakon što smo hodali 10-15 minuta”, nastavio je, „ugledao sam mađarskog policajca kako zaokreće iza ugla i upućuje se prema nama. Potpuno očajan, opazivši ga, verovatno sam sebi rekao da je moja šansa, jedina šansa da umaknem - da *'pozovem policajca'* .

„Viknuo sam: 'Pozorniče, pozorniče, molim vas, gospodine, hteo bih da razgovaram sa vama. Pošao sam na posao i ovaj čovek me je zaustavio i ne pušta me da idem svojim putem. Negde me vodi. Tvrdi da sam Jevrejin, a ja to nisam. Mrzim Jevreje i imam dokumenta koja dokazuju da sam hrišćanin. Ako me ne pusti, izgubiću čitavu dnevnicu i neću moći da pošaljem novac svojoj majci i baki, udovicama. Evo, molim vas, pogledajte moja dokumenta. Hrišćanin sam: ovo su potvrde i vi ćete me pustiti da odem na posao.' Podigao sam svoje legitimacije i zamahao njima.

Kada je policajac upitao u čemu je problem, njilaški razbojnik je zarežao, 'On je Jevrejin. Ja ću se pobrinuti za njega i za drugo dvoje Jevreja.'

'Ovde nećeš,' odbrusio je policajac. 'Ova ulica je pod mojim nadzorom. Ja ću ovo da sredim.'

Kratko su se prepirali sve dok policajac nije izgubio strpljenje, potegao pištolj i ponovio, 'Ovo je moja zona. Ja ovde patroliram i vodim ovog klinca u policijsku stanicu.'

Njilaš je iznenada postao pomirljiv i rekao da će me prepustiti policajcu, ali i da će u stanici proveriti da li me je tamo sproveo. Zatim je otišao sredinom ulice, goneći pred sobom ostareli par. A policajac je, i dalje s pištoljem u ruci, meni naložio da krenem ispred njega. Okrenuo sam se i bacio poslednji pogled na te uklete Jevreje. Ništa nisam mogao da učinim za njih.

Vladao je popriličan antagonizam između njilaša i policije, jer policija njih nije doživljavala kao profesionalce, već kao gomilu nasilnika koji su uzurpirali legitimnu policijsku silu. Sukobi poput ovog koji sam ja izazvao nisu bili neuobičajeni."

Bob se okrenuo da bi mi se direktno obratio - do tada je svoju priču kazivao katkad zatvorenih očiju, katkad zagledan u daljinu, kao u snu. Zenice su mu bile ogromne; ovaj put suočio sam se direktno s njima i nakon nekoliko sekundi prošaptao, „A onda?”

„Policajac i ja smo krenuli, i posle jednog bloka kuća vratio je pištolj u futrolu. Nije postavljao pitanja i ja sam ćutao. Koračali smo tako još dva-tri bloka, kad se osvrnuo oko sebe i procedio, 'Beži, i pravo na posao.' Zahvalio sam mu se i izjavio da sam mađarski patriota, i da će mu moja majka biti zahvalna. Hodao sam sve brže i brže, bez okretanja. Čim sam zamakao za ugao i izašao iz njegovog vidokruga, gotovo sam potrčao i uskočio u tramvaj koji je u prolazu usporio. Bio sam ubeđen da me neko sledi. Opazio sam na zadnjoj platformi drugog policajca i polako krenuo ka prednjoj. Posle još nekoliko blokova, tramvaj je opet usporio a ja sam iskočio i krenuo na posao zaobilaznim putem kako bih se uverio da niko ne ide za mnom. Kad sam stigao u fabriku, šef

me je pitao zašto kasnim. Činilo se da mu je bilo dovoljno moje objašnjenje da su ulice kojima obično idem zakrčene šutom od bombardovanja prethodne noći.”

„Eto, to je ta priča,” Bob se nagnuo napred i ponovo pogledao pravo u mene. „Šta misliš? To je ono što zovete potiskivanjem, zar ne? Poluvekovni zaborav?”

„U to nema sumnje”, rekao sam. „Najjasniji slučaj represije - i derepresije - za koji sam ikad čuo. Trebalo bi ga prikazati u nekom psihoanalitičkom časopisu.”

„Dakle, možda je”, reče Bob, „tvoj čovek Frojd znao o čemu govori. Da li ti je poznato da je Frojd bio jedan od nas. Skoro Mađar - otac mu je došao iz Moravske a čitava ta regija je bila deo Austougarske carevine.”

„Ono što me posebno interesuje je fraza koja ti je omogućila da sve to izvučeš iz dubine pamćenja. Rečenica 'Zvaću policiju - bila je veza: spasla ti je život od otmičara u Venecueli prošle nedelje, a spasla ti je život i kada ti je bilo petnaest godina. Šta misliš, Bobe, zašto te je mađarski policajac pustio da odeš?’”

„E, stari moj, to je dobro pitanje. Opsedalo me je neko vreme a onda se život nastavio svojim tokom. Često sam se pitao: da li je znao da sam Jevrejin? Da li je bio samo jedan pristojan momak koji je hteo da postupi valjano? Da li mi je podario život u nastupu velikodušnosti? Ili naprosto nije hteo da traći vreme na nešto tako beznačajno poput mene? I da li sam ja tu uopšte bio važan - ili sasvim nebitan? Naprosto neko ko se srećno okoristio njegovom mržnjom prema njilašima? To nikad neću saznati...”

„I, šta se još događalo?” pitao sam. „Kako je protekla sedmica po tvom

povratku?”

„Čim sam dotakao zemlju, otrčao sam direktno s aerodroma u svoj kabinet: u Bostonu (između Bostona i Karakasa nema vremenske razlike) i ništa nisam govorio kolegama jer bi zamalo kidnapovan moglo da ih uplaši i odvрати od organizovanja kliničkih ispitivanja u Venecueli. Tokom sledeće dve nedelje putovao sam u još desetak gradova.”

„To je suludo, Bobe. Šta ti radiš? Ubijaš se? Imaš sedamdeset sedam godina. Mene umori već i sama priča o tvojim aktivnostima.”

„Znam da ova nova metoda može mnogo značiti ljudima koji teško pate od emfizema, koji se bore za vazduh i lagano guše do smrti. Ja uživam u onome što radim. Šta je važnije od toga?”

„Bobe, reči si promenio, ali melodija je ista. Dok si bio aktivan, verovatno si obavio više operacija na otvorenom srcu nego bilo koji hirurg. Dan i noć - i tako sedam dana u nedelji. Svega previše, ništa umereno.”

„A gde si bio ti, moj prijatelju-psihijatre? Zašto me nisi zaustavio?”

„Što se mene tiče, uradio sam šta sam mogao. Pamtim koliko sam ti pričao, zvocao, vikao na tebe, upozoravao te, savetovao, sve dok mi jednog dana nisi odgovorio tako da sam morao da prestanem s tim. Nikada to nisam zaboravio.”

Bob podiže pogled, „Šta sam rekao?”

„Ne sećaš se? Dakle, razgovarali smo o razlozima zbog kojih toliki deo svog života provodiš u operacionoj sali. Moja osnovna teza bila je da to radiš zato što u sali imaš potpunu kontrolu. A ona je neutralisala osećanje bespomoćnosti koje si doživljavao gledajući kako nestaju tvoja porodica i

prijatelji. Uprkos trenutima egzaltacije u pokretu otpora, uglavnom si bio nemoćan - kao i milioni drugih Jevreja. Morao si pre svega da preživiš. Odatle tvoja nezasita aktivnost. Spasavaš živote. U operacionoj sali kontrolišeš gotovo sve...”

„To je bilo najbolje tumačenje koje sam mogao da dam”, nastavio sam. „Ali, onda si mi jednog dana rekao još nešto. Dobro pamtim i vreme i mesto. Bili smo u tvojoj kući i ti si sedeo ispod onog ogromnog pastela na kom je naslikano brdo kvrgavih golih tela. Tu si uvek voleo da sediš. Kao da te je ta slika opuštala. Ja sam je mrzeo, sav sam se ukočio kad sam je ugledao, i neprekidno sam tražio da pređemo u drugu sobu. I upravo na tom mestu si mi rekao da se osećaš potpuno živim samo dok u rukama držiš pulsirajuće ljudsko srce. Ostao sam bez teksta. Nisam imao odgovor.”

„Nisi imao odgovor? To ne liči na tebe.”

„Šta sam mogao da kažem? Ti si mi, zapravo, govorio da ti je, kako bi se osetio živim, bilo neophodno da se držiš za tanku membranu između života i smrti. Shvatio sam da su ti ta opasnost, taj pritisak, bili potrebni kako bi prevladao osećanje odsustva života u tebi. Tada me je, kao nikad ranije, preplavio užas onoga što si proživeo. Nisam imao odstupnicu. Nisam znao šta da kažem. Kako rečima da pobedim tu beživotnost? Zato sam pokušao delima. Proveli smo mnogo lepih dana zajedno, radili toliko toga - najpre ti i ja, a onda i naše žene i deca... Sva ona zajednička putovanja. No, da li je to za tebe uopšte bilo stvarno? Onoliko stvarno koliko i tvoje noćne more? Ili je bilo nešto prolazno, što je u tebe prodrlo samo milimetar ili dva? Bobe, znam da bih ja, da sam preživeo ono što si ti preživeo, bio mrtav ili se bar osećao tako. I verovatno bih i ja hteo da držim pulsirajuće ljudsko srce u svojim rukama.”

Bob je izgledao ganuto. „Slušam te. Nemoj misliti da ne slušam. Vidim

da osećaš kako se borim sa svojom bespomoćnošću, sa bespomoćnošću svih Jevreja, Roma, komunista koji su se suočili s puščanim cevima ili marširali u gasne komore. U pravu si, znam da se kada operišem ponovo osećam moćnim, kada preuzmem kontrolu nad svim što se događa u operacionoj sali. I znam da mi je potrebna opasnost, to balansiranje na tankoj žici između života i smrti. Sve mi je jasno - sve što si rekao i učinio.”

„Ali”, nastavio je, „postoji još jedan, možda i veći deo, za koji ti i dalje ne znaš. Deo o kojem ćeš sada čuti. On prebiva samo u mom drugom životu - onom noćnom. I pojavljuje se jedino u snovima.”

Pogledao sam ga iznenađeno, „Šta? Ispričaćeš mi neki san? To će biti prvi.”

„Smatraj to poklonom za pedesetu godišnjicu. Ako budeš dobar u njegovom tumačenju, ispričaću ti još jedan za sedamdeset petu. Moji snovi... Oni se gotovo uvek tiču jedne od dve moguće teme - holokaust ili operaciona sala. Jedno ili drugo, a nekad se dogodi i da se spoje. I nekako mi ti snovi, užasni, brutalni, krvavi kakvi jesu, omogućavaju da započnem sledeći dan maltene od nule. Dođu mi kao neka vrsta spasonosnog ventila, oni su kao vrtlog koji izbaci a potom spere mračna sećanja.

Dakle, vratimo se poslednjoj nedelji, danu koji je započeo umalo kidnapovanjem u Karakasu. Stigao sam kući i nikome nisam rekao šta se dogodilo. Bio sam iscrpljen, previše umoran da bih jeo; zaspao sam pre devet, i sanjao moćan san. Možda sam ga sanjao za tebe - poklon mom prijatelju psihijatru. Evo tog sna:

Duboka je noć. Ja sam u čekaonici hitne pomoći koja izgleda kao ona u Bostonskoj gradskoj bolnici, gde sam proveo tolike noći i tolike godine. Gledam pacijente koji čekaju na zbrinjavanje. Pažnju mi privlači jedan stari čovek koji

sedi na klupi, sa sjajnom žutom Davidovom zvezdom na kaputu. Mislim da ga prepoznajem - ali nisam sasvim siguran ko je.

Onda zatičem sebe u svlačionici kako tražim sterilisano hirurško odelo. Pošto nigde ne uspevam da ga nađem, jurim u operacionu salu u prugastoj pižami koju sam nosio ispod svoje odeće. Pruge su plave i sive - da, kao na logoraškom odelu.

Operaciona sala je prazna, jeziva - nema sestara, asistenata niti tehničara, nema anesteziologa, nema stolova s uredno poređanim hirurškim instrumentima, prekrivenih plavim platnom, i što je najvažnije za moj posao, nema veštačkog srca i pluća. Osećam se usamljeno, izgubljeno, očajno. Gledam naokolo. Zidovi sale potpuno su prekriveni koferima od žute pohabane kože, naslaganim u redove od poda do plafona. Nema prozora - i zapravo, nema praznog prostora na zidu, čak ni za ekran za rendgenske snimke - samo koferi - koferi nalik onom kakav je stari Jevrejin nosio u Budimpešti dok je hodao ispred njilaškog zlikovca i njegovog mitraljeza.

Na operacionom stolu, vidim golog muškarca kako tiho mrmlja. Prilazim mu. Izgleda mi poznato. To je isti onaj čovek iz čekaonice. I onda znam, on je pretučeni zlosrećnik s koferom kojeg sam video na ulici u Budimpešti. Sada krvari iz dve rupe od metaka, probijene kroz Davidovu zvezdu prikačenu na njegove gole grudi. Hitno mu je potrebna pomoć. Ja sam potpuno sam, nema nikoga da mi asistira i nemam hirurške instrumente. Čovek jauče. On umire i ja moram da mu otvorim grudni koš, da doprem do njegovog srca i zaustavim krvarenje. Ali nemam skalpel...

Sledeće što vidim je široko otvoren grudni koš tog čoveka, posred reza njegovo srce kako slabo i nemoćno pulsira. Sa svakim otkucajem, od prednjeg zida srca, iz one dve rupe briznu uvis mlazevi jarke crvene krvi, koja prsne po

staklu lampe iznad operacionog stola, ostavljajući crvene mrlje na bleštavoj svetlosti, a onda odozgo kaplje na njegove grudi. Rupe na srcu moraju se zatvoriti, ali ja nemam dakron graftove.⁶

Onda, odjednom u desnoj ruci držim makaze i isecam okrugli komad tkanine s kraja moje prugaste pižame. Prišivam zakrpu da pokrijem jednu od rupa u srcu. Krvarenje prestaje. Srce se puni i otkucaji postaju snažniji. Ali onda iz druge otvorene rupe šiknu gejziri krvi. Otkucaji se usporavaju i mlazevi postaju lenji, više ne dosežu do lampe već kap po kap padaju na moje ruke dok radim. Stavljam jednu ruku preko rupe a drugom ponovo sečem okruglu zakrpu sa svoje pižame. Prišivam je za ivicu druge rupe u njegovom srcu.

Krvarenje ponovo prestaje, međutim, nakon kratkog vremena, srce se opet prazni, otkucaji slabe i zatim sve staje. Pokušavam da masiram srce ali moje ruke se ne pomeraju. U tom trenutku ljudi počinju da nadiru u operacionu salu, i ona sada više liči na sudnicu. Svi mi upućuju optužujuće poglede.

Probudio sam se sav u znoju. Čaršavi i jastuk bili su natopljeni, a meni je i dalje kroz glavu prolazilo: da sam samo mogao da masiram njegovo srce, spasao bih mu život. Onda sam se sasvim razbudio, shvatio da je sve to bio san, i osećao se manje deprimirano. Ali, čak i tada, nastavio sam tiho da ponavljam sebi - „samo da sam mogao da mu spasem život.”

„Samo da si mogao da mu spaseš život, i onda... šta onda... Bobe, nastavi.”

„Ali nisam mogao da ga spasem. Nije bilo instrumenata. Čak ni tupfera ni zavoja. Nisam mogao.”

„Tačno, nisi mogao da ga spaseš. U toj sali nisi imao opremu da ga

---

⁶ Dakron graftovi su sintetički medicinski materijali, obično cevastog oblika, koji se u hirurgiji koriste kao zamena za prirodno telesno tkivo i oštećene krvne sudove. (prim. prev.)

spaseš. A nisi bio opremljen ni onda kad si bio prestrašeni petnaestogodišnjak, koji je tog dana jedva sebe spasio. Mislim da je to ključ ovog sna. Nisi mogao da uradiš ništa više. Ali ipak, svake noći ti izvodiš sebe pred sud, proglašavaš se krivim i provodiš život u ispaštanju. Dugo te posmatram, Roberte Bergeru, i doneo sam presudu.”

Bob je podigao pogled. Uspeo sam da privučeni njegovu pažnju.

„Proglašavam te nevinim”, rekao sam.

Za trenutak, kao da je zanemio.

Ustao sam, upro prstom u njega i ponovio, „Proglašavam te nevinim”.

„Nisam baš siguran da si razmotrio sve dokaze, sudijo. Zar san ne govori da sam mogao da ga spasem samožrtvovanjem. U snu sečem svoje odelo kako bih ga spasio. Ali pre šezdeset godina na ulicama Budimpešte, nisam se zamislio nad sudbinom starog čoveka i njegove žene. Spašavao sam samo sebe.”

„Ali Bobe, san odgovara na tvoje pitanje. Eksplicitno. U snu daješ sve što imaš i čak sečeš vlastito odelo, ali *ni to* nije dovoljno. Njegovo je srce svejedno stalo.”

„Morao sam nešto da učinim.”

„Oslušni svoj san: njegova istina dolazi iz tvog srca. Nisi mogao da ga spaseš. Kao ni druge uostalom. Ni onda ni sada. Nevin si, Bobe.”

Bob je lagano klimnuo glavom, u tišini sedeo neko vreme, a onda pogledao u svoj sat. „Jedanaest. Odavno je trebalo da sam u krevetu. Krećem na 'šlafen'. Koliko sam dužan?”

„Astronomsku sumu. Ne mogu da ti kažem bez digitrona.”

„Koliko god da je, tretiraću to kao noćni rad u poroti. Možda te nagrade blagoslovom ili đevrekom i dimljenim lososom za doručak.” Okrenuo se licem ka meni, zagrlili smo se i ostali tako u zagrljaju duže no ikad. A onda smo, svaki za sebe, polako iskoračili u našu noć snova.

CW & BU